

Malmletning och gruvkarlar i Björna genom tiderna

Den nu så populära mineraljakten i olika landsändar har gamla anor i Björna. Under generationer har många personer offrat år för att söka avlocka vissa berg deras rikedomar på främst ädla metaller. En rik muntlig tradition har hållits levande genom tiderna, och den berättar bl. a., att under finska kriget 1808-1809 tog bybor i Björna och omkringliggande byar skottbly i Gruvberget och Gammelbyberget. En äldre sägen förtäljer, att flyende bergsmän från Dalarnas bergslag undan Gustav Wasas räfst och rättarting skulle ha bosatt sig i Björna. Dessa skulle helt följdriktigt ha varit socknens första mineraljägare. Detta går givetvis inte att historiskt bevisa utan tillhör sagans och önskedrömmarnas förflutna. Gruvmoran, detta sagans väsen som väl vaktar bergens rikedomar, ingår också som en väsentlig ingrediens i historieberättandet.

En halv mil från kyrkbyn på vägen till Hemling ligger *Gruvberget*, som på västra sidan stupar i Kravattensjön. På motsatta sidan om denna sjö reser sig *Kravattensliden* som en väldig jätte från jordens urtid.

Alltnog, en betydande möda har lagts ner på malmletning och brytning i de båda bergen sedan mitten av 1800-talet. Spår härav finns gott om i de många gruvhålén, och det är dessa som i viss mån utgör det reella underlaget för denna artikel.

Gruvdriften i Gruvberget

I en mutsedel nr. 31 av den 25 augusti 1887 meddelade Bergmästareämbetet i norra distriktet följande: »Under förbehåll av den rätte jordägaren tillkommer och inmutare hava kan enligt Kungl. Maj:ts förnyade nådiga Gruvstadga av den 16 maj 1884 samt av de inkomna uppgifternas riktighet, berättigar Bergmästareämbetet härigenom f. d. fjärdingsmannen S. Söderström i Österfanbyn av An-

undsjö socken som den 12 i denna månad därom ingivit skriftlig ansökning med uppgift, att närbelägna Kristinagruvan icke blivit behörigen förvarad, att med arbete belägga och, så länge gruvdriften i behörig ordning underhålles, sig tillgodogöra den fyndighet av gruvmalm, som av inmutare uppgivits skola förefinnas på Gruvbergets nordöstra sida, på Björna bys samfällda ägor inom Björna socken av Västernorrlands län med inmutningspunkten belägen vid en vattenkälla, benämnd »Krogen», 482 meter i väster från gamla kyrkvägen samt på respektive 152 och 42 meters avstånd i nordost från inmutningspunkterna för förut å detta berg inmutade områdena Märtagruvan och Kristinagruvan, kommande detta gruvarbete att benämnas Nya Mariagruvan samt inmutningen att gälla från den 12 augusti 1887.»

Den i mutsedeln nämnda Nya Mariagruvan hade alltså föregåtts av två andra försök till prospektering. Några spår i form av gruvhål å dessa inmutningar har ej kunnat upptäckas.

Den i mutsedeln nämnda »Krogen» var en rastplats med koja intill en liten bäck efter kyrkvägen från Hemling, »Gamhemlingsvägen», där förbönderna rastade för att vattna hästarna och sig själva (med färdsupar), ty något slag av utskänkning hade tydligen förekommit. Då skogsavverkning och skogsvårdsarbete helt förändrat naturen var det med viss svårighet som författaren kunde fastställa platsen. Den lilla bäcken var utdikad, och endast två korslagda stockar var kvar av »Krogen», där säkert mången fått sig en vilostund i glatt samspråk med likasinnade kumpaner!

Spår av denne Söderströms och hans kumpaners arbete på Nya Mariagruvan finns kvar i några mindre gruvhål på norra sidan av berget. Även sprängda stenar ute i sjön Kravattnet vittnar om arbetets vedermödor. Varken maskinborrning eller dynamit fanns ju, utan det var att med borrh och slägga sakta äta sig in i berget, och så sprängdes det med bergkrut. Att man gav sig på stenar i sjön kan ha sin förklaring, då det sagts mig, att en geolog utrustad med gruvkompass vid en färd över sjön påstod, att största malmkroppen låg under sjön! Resultatet av Söderströms arbete blev minimalt, och efter något år tycks arbetet ha avstannat. Skreven, där man tagit skottbly, hittades ej, lika litet som det lyckades för efterföljarna. Gruvmoran vaktade sina skatter väl!

Därefter blev det en ny era i bergets historia, när Jonas Jonsson, vanligen kallad Jon Jonschn i Riset, tog vid på 1890-talet. Jon Jonschn var son till nybyggaren Jonas Månsson i Angsta och övertog hemmanet efter sin far. Vid första hustruns död 1891 sålde han hemmanet, flyttade till Björna och tog upp ett litet nybygge öster om Gruvberget. Han gifte om sig och försörjde sig med kolning och skogsarbete och vad de små tegarna gav. Trots att han och hustrun

Gruvschakt nära toppen av Kravattensliden, där ett antal björnabor arbetade på 1890-talet med Jon Jonsson och Nils Olsson i spetsen. Den intilliggande gruvsmedjan är väl bevarad.

Märta levde under existensminimum, sökte Jon Jonschn förverkliga sina drömmar om att hitta silver och guld. Varje ledig dag, och de var många, jobbade han på sin idé både i Gruvberget och Kravattensliden. Litet av en drömmare var väl gubben, och då han sades ha nära förbindelser med Gruvmoran borde detta gjort honom lyckosam. Men lika litet som sina föregångare lyckades det för Jon Jonschn i Riset att finna de eftertraktade rikedomarna. Trots sina misslyckanden som malmletare, framstår han dock som en legendarisk »gruvkung», denne bonde i Angsta och nybyggare i Björna som lämnade sin födelseby på äldre dagar för att söka lyckan och bli en förmögen man.

Några gruvhål vittnar än i dag om Jon Jonschns ambitioner.

Malmbrytning i Kravattensliden

Även här utfördes ett betydande arbete på 1890-talet. Längst uppe i den s. k. Stordalen inte långt från bergets topp på närmare 400 meters höjd över havet hade den tidigare nämnde Jon Jonschn även en inmutning. När jag för något år sedan besökte platsen, fann jag vad många borde få se, nämligen gruvan och gruvsmedjan. Brytning hade skett i ett bergfall, där stora massor av svartglänsan-

